

TOKIO

Mo Hejder

Preveo
Nenad Dropulić

██████████ | La Laguna | ██████████

PROLOG

Nanking, Kina, 21. decembar 1937.

Onima koji se bore i besne protiv sujeverja kažem samo ovo: zašto? Zašto s toliko gordosti i sujete priznate da nehalno odbacujete godine tradicije? Kada vam seljak kaže da su ogromne planine drevne Kine uništili srditi bogovi, da se pre nekoliko hiljada godina nebo srušilo, da je zemlja upala u metež, zašto mu ne verujete? Zar ste toliko mudriji od njega? Jeste li mudriji od svih njegovih pokolenja zajedno?

Ja mu verujem. Makar mu sada verujem. Drhtim dok to pišem, ali da, verujem u sve što nam sujeverje govori. A zašto? Zato što nema drugog objašnjenja za mušičavost ovog sveta, nema drugog sredstva da se prevede ova propast. Zato se, utehe radi, okrećem narodnom predanju i verujem seljaku kada kaže da je zbog gneva bogova zemlja nagnuta ka istoku. Da, verujem mu kada kaže da će sve, reke, mulj i gradovi, sigurno jednom skliznuti u more. I Nanking. Jednog dana će i Nanking skliznuti u more. On će možda kliziti najduže, jer više nije nalik na druge gradove. Poslednjih nekoliko dana izmenio se do

neprepoznatljivosti, a kad krene, kliziće polako jer je prikovan za zemlju svojim nesahranjenim stanovnicima i sablastima, a oni će ga progoniti do obale i nazad.

Možda bi trebalo da se smatram povlašćenim što ga vidim ovakvog kakav je sada. S ovog prozorčića mogu da provirim kroz rešetku i vidim kakvog su ga Japanci ostavili: pocrnele zgrade, puste ulice, hrpe leševa u kanalima i rekama. Onda spuštam pogled na svoje drhtave ruke i pitam se zašto sam preživeo. Krv se već sasušila. Kad protrljam dlanove, padaju ljuspice, crna krljušt posipa papir, tamnija od reči koje pišem jer je mastilo vodnjikavo; potrošena je borova čađ, a ja nemam ni snage, ni hrabrosti ni volje da izađem i nađem još.

Kad bih spustio pero, nagnuo se u stranu na hladan zid i zauzeo neudoban položaj s nosom priljubljenim uz prozorske kapke, video bih Purpurnu planinu, pokrivenu snegom, kako se uzdiže iza smrskanih krovova. Ali neću. Nema potrebe da guram telo na neprirodno mesto jer više nikad neću pogledati Purpurnu planinu. Kad ovaj dnevnički zapis bude gotov, neću imati želju da se prisećam sebe gore na tim padinama, otrcane grube prilike koja očajnički drži korak s japanskim vojnikom, sledi ga poput vuka, preko zaleđenih potoka i snežnih nanosa...

Prošlo je manje od dva sata. Dva sata otkako sam ga sustigao. Bili smo u šumarku pored kapije mauzoleja. Stajao je pored drveta, okrenut leđima meni, a s grana mu je na ramena kapao rastopljeni sneg. Glavu je nagnuo napred zagledan u šumu ispred sebe, jer planinske padine su i dalje opasne. Filmska kamera klatila mu se oko vrata.

Pratio sam ga toliko dugo da sam hramao, sav u modricama, a pluća su me bolela od hladnog vazduha. Krenuo sam polako napred. Sada ne mogu ni da zamislim kako sam uspeo da se obuzdam, jer tresao sam se od glave do pete. Kad me je čuo, naglo se okrenuo i nagoni se postavio u borbeni položaj, lako

savijenih nogu. Ali ja nisam krupan čovek, nisam snažan i za čitavu glavu sam niži od njega, i kad me je video, malo se opustio. Polako se uspravio i gledao me kako mu prilazim sve dok se nismo našli na pola koraka, kada je opazio suze u mojim očima.

„Tebi to neće ništa značiti“, rekao je s nečim nalik sažaljenju u glasu, „ali želim da znaš da mi je žao. Vrlo mi je žao. Razumeš li moj japanski?“

„Da, razumem.“

Uzdahnuo je i protrljao čelo rukom u rukavici od ispucale svinjske kože. „Nije ispalo kako sam želeo. Nikad ne ispadne. Veruj mi, molim te.“ Neodređeno je mahnulo rukom u pravcu hrama Lingu. „Istina je da... da je *on* uživao. On uvek uživa. Ali ja ne. Ja ih posmatram. Snimam ono što rade, ali ne uživam u tome. Veruj mi, molim te. *Ja ne uživam.*“

Obrisao sam lice rukavom i otro suze. Zakoračio sam napred i spustio mu drhtavu ruku na rame. Nije ustuknuo – ostao je na mestu i pažljivo mi posmatrao lice, zbunjen. Nije bilo straha u njegovom izrazu; smatrao me je bezopasnim civilom. Nije znao da u ruci krijem mali nož za voće.

„Daj mi kameru“, rekao sam.

„Ne mogu. Ne veruj da snimam ove filmove za njihovu zabavu, za vojnike. Moje su namere daleko veće.“

„Daj mi kameru.“

Odmahnulo je glavom. „Ne dolazi u obzir.“

Učinilo mi se da je na te reči svet oko nas naglo usporio. Negde na dalekim brdima ispod nas japanska brdska artiljerija bljuvala je žestoku vatru izgoneći odbegle nacionalističke jedinice s planina, opkoljavala ih i terala nazad u grad, ali ovde, na visini, nisam čuo ništa osim udaranja naših srca i topljenja leda na stablima oko nas.

„Rekao sam ti da mi daš kameru.“

„A ja ponavljam da neću. Ne dolazi u obzir.“

Tada sam otvorio usta, nagnuo se malo napred i ispustio urlik pravo u njegova usta. Rastao je u meni otkako sam krenuo u poteru za Japancem po snegu, i urliknuo sam kao ranjena zver. Jurnuo sam i zario mali nož u njega, kroz žučkastosmeđu uniformu, kroz srećni *senninbari* pojas*. Nije pustio ni glaska. Lice mu se pomerilo, ruka mu je poletela uvis tako brzo da mu je vojnička kapa sletela s glave, i obojica smo iznenađeno ustuknuli za korak i zagledali se u ono što sam učinio. Mlazevi krvi potekli su na sneg, a utroba mu je ispala poput meke voćke kroz procep na uniformi.

Zurio je tren-dva u sve to, kao da mu nije jasno. Onda ga je sustigao bol. Ispustio je pušku i uhvatio se za stomak, pokušavajući da vrati utrobu u duplju. „*Kuso!****“, rekao je. „Šta si to uradio?“

Zateturao sam se unazad, ispustio nož, slepo zamlatarao rukama tražeći drvo da se naslonim. Vojnik se okrenuo od mene i pojurio u šumu. Jednog rukom stežući stomak, drugom i dalje držeći kameru, kretao se nesigurno, čudnovato dostojanstveno uzdignute glave, kao da ga bolji, bezbedniji svet čeka negde iza drveća. Pošao sam za njim spotičući se na snegu, vrelog ubrzanog daha. Posle desetak koraka se sapleo, gotovo pao, i nešto uzviknuo: japansko žensko ime, možda ime svoje majke ili žene. Podigao je ruke i taj pokret sigurno mu je razlabavio utrobu jer je nešto dugačko i tamno kliznulo iz rane i palo na sneg. Okliznuo se na to i pokušao da održi ravnotežu, ali je bio veoma slab i mogao je samo da tetura u maglovitom krugu dok se duga crvena traka vukla za njim, kao da je ovo rođenje a ne smrt.

* Traka belog platna, duga oko metar, na kojoj je hiljadu žena izvezlo hiljadu šavova crvenim koncem; taj pojas davao se vojnicima kad krenu u rat i pripada šintoističkoj tradiciji carskog Japana. (Prim. prev.)

** Jap.: sranje. (Prim. prev.)

„Daj mi. Daj mi kameru.“

Nije mogao da odgovori. Izgubio je sposobnost rasuđivanja; nije više bio svestan šta se dešava. Pao je na kolena, lako podignutih ruku, i meko se svalio na bok. U trenu sam se stvorio pored njega. Usne su mu bile plave, a zubi krvavi. „Ne“, prošaputao je dok sam mu odvajao prste u rukavici od kamere. Oči su mu već bile slepe, ali osećao je gde sam. Posegnuo je za mojim licem. „Ne uzimaj. Ako uzmeš, ko će reći svetu?“

Ako uzmeš, ko će reći svetu?

Te reči su ostale sa mnom. Biće sa mnom do kraja života. Ko će reći? Zurim dugo u nebo iznad kuće i u pramen crnog dima što lebdi preko meseca. Ko će reći? Odgovor je – niko. Niko neće reći. Sve je gotovo. Ovo je poslednji zapis u mom dnevniku. Više neću pisati. Ostatak moje priče ostaće na filmu u kameri, a ono što se danas dogodilo ostaće tajna.

tokio

史

1

Tokio, leto 1990.

Ponekad moraš zaista da se potrudiš. Čak i kad si umorna, gladna i na potpuno nepoznatom mestu. Tako sam se ja potrudila u Tokiju tog leta, stojeći ispred vrata profesora Ši Čungminga i tresući se od nervoze. Zagladila sam kosu dlanovima što sam urednije mogla, a dugo sam se trudila da, stresajući prašinu i ispravljajući nabore od putovanja, sredim svoju staru suknju, kupljenu u dobrotvornoj prodavnici. Otrcanu torbu s kojom sam doputovala avionom šutnula sam iza sebe kako ne bi bila prvo što se vidi, jer bilo je vrlo važno izgledati normalno. Morala sam da izbrojim do dvadeset pet i nekoliko puta duboko i veoma pažljivo udahnem pre nego što sam smogla hrabrosti da progovorim.

„Halo?“, rekla sam oprezno, s licem tik uz vrata. „Jeste li tu?“

Čekala sam i napregnuto osluškivala. Čula sam neodređeno meškoljenje iznutra, ali niko nije otvorio. Sačekala sam još malo, dok mi je srce sve jače udaralo u ušima, a onda sam pokušala. „Čujete li me?“

Vrata su se otvorila, a ja sam iznenađeno ustuknula jedan korak. Ši Čungming je stajao na vratima, vrlo otmen i uljudan, i ćutke me gledao, ruku spuštenih niz bokove kao da očekuje pretres. Bio je neverovatno sitan, kao lutka, a oko prefinjenog trouglastog lica visila mu je do ramena duga, savršeno bela kosa, kao da je ogrnuo snežni šal. Stajala sam bez reči, lako otvorenih usta.

Spustio je dlanove na bedra i poklonio mi se. „Dobar dan“, rekao je na engleskom, meko, gotovo bez ikakvog naglaska. „Ja sam profesor Ši Čungming. Ko ste vi?“

„Ja... ja sam...“ Progutala sam knedlu. „Ja sam studentkinja. Na neki način.“ Povuka sam rukav kardigana i pružila mu ruku. Nadala sam se da neće opaziti izgrizene nokte. „S Londonskog univerziteta.“

Pažljivo me je posmatrao, odmeravao moje belo lice, mlitavu kosu, kardigan i ogromnu bezobličnu torbu. Svako to čini kad me upozna, a istini za volju, koliko god se čovek pretvarao, nikada se ne privikne da bulje u njega.

„Gotovo pola života čekam da vas upoznam“, rekla sam. „Čekam ovo već devet godina, sedam meseci i osamnaest dana.“

„Devet godina, sedam meseci i osamnaest dana?“ Podigao je obrvu, zabavljen. „Toliko dugo? U tom slučaju bolje je da uđete.“

Ne umem da pogodim tuđe misli, ali znam da se tragedija, prava tragedija, može videti ispod same površine nečijeg pogleda. Gotovo uvek možete da odredite gde je neko bio ako gledate dovoljno prodorno. Trebalo mi je mnogo vremena da uđem u trag Ši Čungmingu. Imao je sedamdesetak godina, i prenerazilo me je to što je, uprkos starosti i svemu što sigurno oseća prema Japancima, on ovde, kao gostujući profesor na univerzitetu *Today*, najvećem univerzitetu u Japanu. Njegov kabinet

gledao je na streljačku dvoranu univerziteta, gde se tamno drveće zbijalo oko zamršenih krovova obloženih pločicama, gde se čulo samo graktanje vrana dok skakuću između zimzelenih hrastova. Soba je bila vrela i zagušljiva, prašnjavi vazduh mešala su tri električna ventilatora zujeći i šetajući tamo-amo. Uvukla sam se unutra, ispunjena strahopoštovanjem što sam najzad tu.

Ši Čungming je sklonio hrpu papira sa stolice. „Sedite. Sedite, napraviću čaj.“

Sela sam uz tresak, kruto sastavila stopala u teškim cipelama i čvrsto pritisnula tašnu uz stomak. Ši Čungming je hramao naokolo, punio električni čajnik vodom iz slavine ne primećujući da voda prska i boji mu mandarinsku tuniku u tamno. Ventilatori su nežno talasali svežnjeve papira i krunili stare knjige natrpene u police od poda do tavanice. Čim sam ušla, primetila sam u uglu projektor. Prašnjavi filmski projektor od 16 milimetara, jedva vidljiv onako gurnut u ugao između visokih hrpa papira. Htela sam da se okrenem i zabuljim u njega, ali znala sam da ne smem. Ujela sam se za usnu i prikovala pogled na Ši Čungminga. On je držao dugu govoranciju o svom istraživanju.

„Malo ljudi ima neku predstavu o tome kada je kineska medicina stigla u Japan, ali ako se pažljivo potraži, njeni tragovi naći će se još u vreme dinastije Tang. Jeste li to znali?“ Napravio je čaj i šušajući odnekud izvukao pakovanje biskvita. „Sveštenik Đijen Džen propovedao ju je, upravo ovde, u osmom veku. Sada možete videti *kampo** prodavnice kud god se okrenete.“ Videćete ih čim izađete iz kampusa. Očaravajuće, zar ne?“

Zatreptala sam. „Mislila sam da ste lingvista.“

„Lingvista? Ne, ne. Nekada sam možda bio, ali sve se promenilo. Želite li da znate šta sam? Reći ću vam – ako uzmete

* Jap.: način lečenja biljem kakav se primenjuje u Japanu, a poreklom je iz Kine. (Prim prev.)

mikroskop i pažljivo posmatrate tačku u kojoj se biotehnolozi i sociolozi dodiruju...” Osmehnuo mi se, pa sam na trenutak opazila njegove duge žute zube. „Tu ćete me naći. Ši Čungming, vrlo mali čovek s vrlo velikim zvanjem. Na univerzitetu mi kažu da sam odlična prilika. Mene zanima koliko je od svega ovoga...” – mahnulo je rukom po sobi da pokaže knjige, obojene grafike mumificiranih životinja, šemu s naslovom *Entomologija Hunana* – „koliko je od svega ovoga došlo sa Đijen Dženom, i koliko su toga vojnici odneli natrag u Japan hiljadu devetsto četrdeset pete. Na primer, da razmislim...” Prešao je prstima po njemu dobro poznatim tekstovima, izvukao prašnjavu knjigu, spustio je ispred mene i otvorio je na neobičnom dijagramu medveda, rasećenog tako da se vide unutrašnji organi obojeni pastelnim tonovima ružičaste i zelenkastožute. „Na primer, azijski crni medved. Da li su posle rata na Pacifiku odlučili da koriste žučnu kesu medveda vrste karuizava za lečenje stomaćnih tegoba?” Spustio je šake na sto i zagledao se u mene. „Pretpostavljam da ste zato došli. Zar ne? Crni medved je predmet mog zanimanja. Najčešće to pitanje dovodi ljude na moja vrata. Jeste li vi borac za zaštitu čovekove okoline?”

„Nisam“, odgovorila sam, iznenadivši se mirnoćom svog glasa. „Zapravo nisam. Ne bavim se time. Nikada nisam ni čula za... za medveda karuizava.“ A onda više nisam mogla da odolim. Okrenula sam se i pogledala projektor u uglu. „Ja...” Otkinula sam pogled i vratila ga na Ši Čungminga. „Hoću da kažem, nisam došla da razgovaram o kineskoj medicini.“

„Niste?” Spustio je naočari i pogledao me veoma ljubopitljivo. „Ne?”

„Ne.“ Odsečno sam odmahнула glavom. „Ne. Uopšte ne.“

„Onda...” Zastao je. „Zašto ste onda došli?”

„Zbog Nankinga.“

Namrštio se i seo za sto. „Izvinite, šta ste ono rekli, ko ste?”

„Ja sam studentkinja na Londonskom univerzitetu. Makar sam bila. Ali nisam studirala kinesku medicinu. Studirala sam ratne zločine.“

Krenuo je da ustaje od stola, ali ja sam hitro otvorila torbu i izvukla otrcanu hrpu beležaka privezanih elastičnom trakom; neke papire sam ispustila onako nervozna, podigla ih s poda i sve neuredno spustila na sto.

„Provela sam pola života proučavajući rat u Kini.“ Razvezala sam traku i raširila beleške. Tu je bilo listova prevoda ispisanih mojim sitnim rukopisom, svedočanstava fotokopiranih iz knjiga iz biblioteka, crteža koje sam načinila kako bih lakše zamislila šta se dogodilo. „Naročito Nanking. Pogledajte.“ Podigla sam zgužvani list prekriven sićušnim karakterima. „Ovo je o osvajanju – to je porodično stablo japanskog lanca komande, sve na japanskom, vidite? Napravila sam to kad mi je bilo šesnaest godina. Umem da pišem pomalo japanski i pomalo kineski.“

Ši Čungming je sve ovo ćutke gledao i tonuo u stolici, s neobičnim izrazom lica. Moji crteži i dijagrami nisu naročito dobri, ali više mi ne smeta kad im se ljudi smeju; svaki mi je zbog nečega važan, svaki mi pomaže da sredim misli, svaki me podseća da se svakog dana primičem istini o nečemu što se dogodilo u Nankingu 1937. „A ovo...” Razmotala sam jedan crtež i podigla ga. Bio je načinjen na listu formata A3 i s godinama se na prevojima istanjio. „... Ovo bi trebalo da je sam grad na kraju napada. To je hrpa leševa. Vidite?” Nestrlpljivo sam ga pogledala. „Ako pažljivo pogledate, videćete da sam sve tačno nacrtala. Proverite sada ako želite. Na ovom crtežu ima tačno trista hiljada leševa i...”

Ši Čungming je naglo ustao i udaljio se od stola. Zatvorio je vrata, prišao prozoru okrenutom ka streljani i spustio kapke. Hodao je lako nagnut ulevo, kosa na potiljku bila mu je tako retka, a koža zbrčkana, da se činilo kao da tu nema lobanje, nego

mu se vide vijuge i nabori mozga. „Znate li koliko je ova zemja osetljiva na spominjanje Nankinga?“ Vratio se i seo za sto reumatično sporo, nagnuo se ka meni i prošaputao: „Znate li koliko je desnica u Japanu moćna? Znate li da su ljude napadali jer su govorili o tome? Amerikanci“, uperio je koščati kažiprst u mene kao da sam ja najbliža predstavica Amerike, „Amerikanci i Makartur* su obezbedili da desnica i ratni huškači budu danas ovde. Vrlo je jednostavno – o tome ne govorimo.“

Spustila sam glas do šapata. „Ali prešla sam ogroman put da bih vas videla.“

„Onda ćete morati da se okrenete i vratite“, odgovorio je. „Govorite o mojoj prošlosti. Ja nisam ovde, upravo u *Japanu*, da bih raspravljao o greškama iz prošlosti.“

„Ne razumete. Morate mi pomoći.“

„Moram?“

„Reč je o nečem posebnom što su Japanci radili. Znam za većinu zverstava, za nadmetanja u ubijanju, za silovanja. Ali govorim o nečemu naročitom, o nečemu čega ste vi očevidac. Niko ne veruje da se to zaista dogodilo, svi smatraju da sam to izmislila.“

Ši Čungming se uspravi i pogleda me pravo u oči. Ljudi me obično uznemireno, sažaljivo gledaju kada im kažem šta želim da otkrijem, kao da mi govore: „Mora da si to izmislila. A zašto? Zašto bi izmislila nešto toliko stravično?“ Ali ovaj pogled bio je drugačiji. Ovaj pogled bio je tvrd i ljutit. Kad je progovorio, glas mu je zvučao drugačije, ogorčeno. „Zašto to kažete?“

„Postoji svedočenje o tome. Pročitala sam ga pre dosta godina, ali nisam uspela ponovo da nađem knjigu, a svi kažu da sam

* Douglas MacArthur (1880–1964) – američki general, zapovednik Jugoslovnog pacifičkog bojišta u Drugom svetskom ratu i vrhovni komandant okupacionih snaga u Japanu. (Prim. prev.)

i to izmislila, da takva knjiga ne postoji. Ali to je u redu, pošto po svemu sudeći postoji film, snimljen u Nankingu trideset sedme. Saznala sam to pre šest meseci. A vi znate sve o tome.“

„Besmislica. Takav film ne postoji.“

„Ali – vaše ime je navedeno u naučnom časopisu. Jeste, zaista, videla sam. Pisalo je da ste bili u Nankingu. Pisalo je da ste videli pokolj, da ste videli tu vrstu mučenja. Pisalo je da su, kad ste bili na Univerzitetu Đangsu pedeset sedme, kružile glasine da imate film o tome. Zato sam došla. Moram da čujem o... Moram da čujem šta su vojnici radili. Samo jednu pojedinost o tome, kako bih znala da nisam sve umislila. Moram da znam da li su, kad odvedu žene i...“

„Molim vas!“ Ši Čungming udari dlanovima po stolu i ustade. „Zar nemate milosti? Ovo nije *kafeeklatsch**!“ Uzeo je štap s naslona stolice i zahramao po sobi. Otključao je vrata i skinuo tablicu s imenom. „Vidite?“, rekao je zatvarajući vrata štapom. „Profesor sociologije. *Sociologije*. Oblast mog rada je kineska medicina. Nanking me više ne određuje. Film ne postoji. Gотовo je. A sada, imam mnogo posla i...“

„Molim vas.“ Crvenog lica, stegla sam ivicu stola. „Molim vas. Film *postoji*. Pisalo je u časopisu, videla sam. Makgijev film to ne prikazuje, ali vaš prikazuje. To je *jedini* film u *čitavom svetu* i...“

„Ššš“, zasiktao je mašući štapom. „Dosta.“ Zubi su mu bili dugi i izbledeli, kao drevni fosili iskopani u pustinji Gobi, žućkasti i uglačani od pirinčane opne i kozetine. „Potpuno vas poštujem. Poštujem i vas i vaše jedinstvene težnje. Vrlo jedinstvene. Ali reći ću vam ovo krajnje jednostavno: *film ne postoji*.“

* * *

* Nem.: neobavezno ćaskanje uz kafu. (Prim. prev.)

Kada pokušavaš da dokažeš da nisi luda, ljudi kao što je Ši Čungming zapravo nisu od pomoći. Kad pročitaš nešto crno na belo, a minut kasnije ti kažu da ti se pričinilo – pa, od toga može lako zaista da se poludi. Dešavalo mi se isto kao s roditeljima i u bolnici kad mi je bilo trinaest godina. Svi su govorili da je to mučenje plod moje mašte, posledica mog ludila, da takva svirepost nije mogla postojati, da japanski vojnici jesu bili surovi i nemilosrdni, ali da nisu mogli da čine *tako nešto*, nešto toliko neizrecivo da su čak i lekari i sestre, koji misle da su videli sve što se može videti, spuštali glas kada govore o tome. „Siguran sam da *verujete* da ste čitali o tome. Siguran sam da je to za vas veoma stvarno.“

„*Stvarno* je“, govorila sam gledajući u pod, lica usplamtelog od sramote. „Čitala sam. U knjizi.“ Bila je to knjiga s naranđastim koricama i fotografijom gomile leševa u luci Mejtan. Bila je puna priča o onome što se događalo u Nankingu. Dok je nisam pročitala, nisam ni čula za Nanking. „Našla sam je u kući mojih roditelja.“

Jedna sestra, kojoj se zaista nisam dopadala, dolazila je često do mog kreveta kad se pogase svetla, kad misli da je niko neće čuti. Ja sam ležala, kruto i nepomično, pretvarajući se da spavam, ali ona bi ipak čučnula pored moje postelje i šaputala mi u uho. Dah joj je bio vreo i kiseo. „Da ti kažem nešto“, mrmljala je iz noći u noć kad se cvetne senke zavesa umire na tavanici bolničke sobe. „Imaš najbolesniju maštu koju sam srela za deset godina u ovom posranom poslu. Stvarno si luda. Ne samo luda, nego i zla.“

Ali ja to nisam izmislila...

Plašila sam se roditelja, naročito majke, ali kad niko u bolnici nije poverovao da ta knjiga zaista postoji, kad sam se zabrinula da su možda u pravu, da sam *stvarno* sve umislila, da *jesam* luda, skupila sam hrabrost i pisala kući. Zamolila sam ih da

među gomilama džepnih izdanja potraže knjigu narandžastih korica s naslovom, bila sam gotovo sigurna, *Pokolj u Nankingu*.

Odgovor je stigao gotovo odmah. „Sigurna sam da veruješ da ta knjiga postoji, ali dajem ti časnu reč da takvo đubre u mojoj kući nisi čitala.“

Moja majka je uvek bila ubeđena da ima potpunu kontrolu nad onim što znam i što mislim. Verovala je da će mi napuniti glavu pogrešnim idejama, pa sam se godinama školovala kod kuće. Ali ko preuzima toliko odgovornosti, ko se toliko boji (iz kakvih god ličnih, mučnih razloga) da će njegova deca naučiti nešto o životu pa pregleda svaku knjigu koja mu prođe kroz vrata i ponekad cepa opasne stranice iz romana – pa, jedno je sigurno: mora da bude pažljiv. Makar pažljiviji od moje majke. Nije videla da se labavost uvlači u kuću, da prodire kroz puzavicama obrasle prozore, da se šunja pored memljivih hrpa džepnih knjiga. Nekako je propustila knjigu o Nankingu.

„Tražili smo posvuda s iskrenom namerom da pomognemo tebi, svojoj jedinici, ali – žao mi je što to moram reći – ovoga puta nisi u pravu. Pisali smo lekaru odgovornom za tebe i to mu javili.“

Sećam se da sam ispustila pismo na pod i da mi je na pamet palo nešto užasno. Šta ako su u pravu?, pomislila sam. Šta ako knjiga zbilja ne postoji? Šta ako sam stvarno sve izmislila? To bi, mislila sam dok mi se u stomaku rađao tup pulsirajući bol, bilo nešto najstrašnije.

Ponekad je potrebno mnogo truda da se nešto dokaže, pa makar se na kraju ispostavilo da to dokazuješ samom sebi.

Kad su me najzad otpustili iz bolnice, tačno sam znala šta ću dalje. U bolnici sam vanredno položila sve ispite (uglavnom s

najvišim ocenama, što je iznenadilo svakoga – svi su poistovećivali neznanje s glupošću), a napolju, u stvarnom svetu, postojale su humanitarne organizacije koje su pomagale ljudima poput mene da se upišu na studije. Proveli su me kroz sve što sam smatrala teškim – telefonske razgovore i putovanja autobusom. Sama sam učila kineski i japanski, iz knjiga pozajmljenih iz biblioteka, i uskoro sam se upisala na azijske studije na Londonskom univerzitetu. Odjednom sam, makar spolja, delovala normalno. Unajmila sam sobu, honorarno delila letke, nabavila kartu za studentski popust i našla mentora koji je skupljao skulpture plemena Joruba i preraphaelitske razglednice. („Imam fetiš bledih žena“, rekao mi je jednom zamišljeno me posmatrajući. Onda je dodao, ispod glasa: „Sve dok nisu lude, naravno.“) Ali dok su ostali studenti mislili na diplomu, možda i na postdiplomske studije, ja sam mislila o Nankingu. Ako želim da nađem spokoja u životu, moram saznati da li se tačno sećam pojedinosti iz narandžaste knjige.

Provodila sam sate u biblioteci listajući knjige i časopise, pokušavajući da nađem još jedan primerak knjige ili, ako u tome ne uspem, iskaz onog svedoka objavljen negde drugde. Godine 1980. objavljena je knjiga pod naslovom *Užas Nankinga*, ali izdanje je rasprodato. Ni u jednoj biblioteci je nisam našla, čak ni u Kongresnoj; osim toga, nisam bila sigurna da je to ista ona knjiga. Ali to nije ni bilo važno, jer sam pronašla nešto drugo. Potpuno zapanjena, otkrila sam da postoji filmski snimak pokolja.

Postoje ukupno dva filma. Prvi je snimio prečasní Magí. Magí je tridesetih godina bio misionar u Kini, a njegov film je prokrijumčario drugi sveštenik, toliko prestravljen onim što je video da je na putu za Šangaj ušio film u postavu kaputa od kamelhara. Film je nekoliko godina ležao zaboravljen u vrelom kalifornijskom podrumu, raspadao se, postajao lepljiv

i izvitoperen, a onda je otkriven i poklonjen filmskoj zbirci Kongresne biblioteke. Videla sam kopiju filma u biblioteci Londonskog univerziteta. Pregledala sam ga mnogo puta, proučila sam svaki kvadrat. Film je pokazivao užase Nankinga – pokazivao je postupke o kojima ne želim da mislim ni usred bela dana – ali nije prikazivao mučenje o kom sam čitala pre toliko godina.

Drugi film – odnosno pomen na taj film – bio je povezan sa Ši Čungmingom. Čim sam čula za to, zaboravila sam sve ostalo.

Bila sam na drugoj godini studija. Jednog prolećnog jutra, u vreme kad je Rasel skver pun turista i zelenkada, sedela sam u biblioteci iza hrpe izvoda iz Humanističkih nauka, pogrbljena nad nekim nepoznatim časopisom za stolom osvetljenim niskom lampom. Srce mi je zalupalo – najzad sam našla da se negde spominje ono mučenje. Bilo je spomenuto nejasno, vrlo neodređeno, i bez ključne pojedinosti, ali od jedne rečenice sam poskočila u stolici. „Na univerzitetu Điangsu se krajem pedesetih godina pričalo o postojanju šesnaestmilimetarskog filma sa snimkom ovog načina mučenja. Za razliku od Makgijevog filma, ovaj se do danas nije pojavio nigde izvan Kine.“

Zgrabila sam časopis i povukla lampu nisko nad stranicu, ne verujući sasvim u ono što vidim. Neverovatno, ali postoji vizuelni zapis – zamislite samo! Mogu da kažu da sam luda, mogu da tvrde da sam neznalica, ali niko ne može reći da sam sve izmislila – ne ako ovo stoji crno na belo.

„Film je navodno pripadao izvesnom Ši Čungmingu, mladom asistentu s univerziteta Điangsu, koji je bio u Nankingu za vreme velikog pokolja 1937...“

Čitala sam i čitala taj odeljak. Obuzelo me je sasvim nepoznato osećanje, koje je bolničko osoblje, puno neverice, godinama zatrpavalo. Tek kad je student za susednim stolom razdraženo uzdahnuo, shvatila sam da sam na nogama, da stežem i otvaram

pesnice i mrmljam sebi u bradu. Koža na mišicama mi se naježila. *Još se nije pojavio van Kine...*

Trebalo je da ukradem taj časopis. Da sam se zaista naučila pameti u bolnici, strpala bih časopis pod džemper i izašla iz biblioteke. Onda bih imala nešto da pokažem Ši Čungmingu, imala bih dokaz da sve ovo nije izmislila moja bolesna mašta. Tako ne bi mogao da poriče i navede me da ponovo preispitujem svoje duševno zdravlje.

2

Preko puta ulaza na univerzitet *Today* – ogromne, crveno lakerane kapije Akamon – nalazi se mali kafe pod nazivom *Bambi*. Kad mi je Ši Čungming rekao da napustim njegov kabinet, poslušala sam ga, prikupila beleške i strpala ih nazad u torbu. Ali nisam odustala. Ne još. Otišla sam u kafe i sela uz prozor prema kapiji tako da vidim sve koji dolaze i odlaze.

Iznad mene, dokle oko dopire, uzdizali su se tokijski oblakoderi i svetlucali na suncu odbijajući njegove zrake na milionima prozora. Sedela sam pogrbljeno i zurila u ovaj neverovatni prizor. Znala sam mnogo o ovom gradu feniksu, o tome kako se Tokio uzdigao iz pepela rata, ali ovde, uživo, nije mi delovao potpuno stvarno. Gde je, pitala sam se, čitav ratni Tokio? Gde je grad iz kog su došli vojnici? Zar je sve pokopano ispod *ovoga*? Toliko se razlikuje od mračnih slika koje sam nosila sve ove godine, od starih čađavih ruševina, bombardovanih ulica i rikši, da sam odlučila da ću misliti o ovoj džungli čelika i armiranog betona kao o inkarnaciji Tokija, o slici položenoj preko izvornog grada, istinskog živog srca Tokija.

Konobarica je zurila u mene. Uzela sam jelovnik i pravila se da ga pažljivo čitam, menjajući boje. Nisam imala novca jer zapravo nisam planirala ovako daleko. Da zaradim za avionsku kartu, pakovala sam smrznuti grašak u fabrici i odrala kožu s ruku. Kad sam rekla upravi univerziteta da želim da dođem ovamo i pronađem Ši Čungminga, kazali su da je to poslednja kap. Mogu da ostanem u Londonu i položim zaostale ispite ili da potpuno napustim studije. Po svemu sudeći, ja sam „destruktivno preokupirana izvesnim događajima u Nankingu“. Ukazali su mi na neodslušana predavanja, na predmete na kojima se nisam nijednom pojavila, na prilike kada su me u slušaonici zatekli kako crtam Nanking umesto da hvatam beleške o dinamici privrednog razvoja azijskog pacifičkog regiona. Nije bilo svrhe da tražim sredstva za istraživanje, pa sam prodala svoje stvari, neke kompakt-diskove, stočić za kafu i stari crni bicikl koji me je godinama nosio po Londonu. Posle kupovine avionske karte nije mi ostalo mnogo, samo šačica prljavih jena u jednom džepu putne torbe.

Neprestano sam kradomice gledala konobaricu, pitajući se kada ću najzad morati nešto da poručim. Delovala je sve nestrpljivije, pa sam odabrala najjeftinije s jelovnika – „dansko“ pecivo s lubenicom posuto vlažnim zrcima šećera. Kad mi je porudžbina stigla, pažljivo sam odbrojala novac i spustila ga na tanjirić, onako kako sam videla da ostali gosti čine.

U torbi sam imala nešto hrane. Možda niko neće opaziti ako izvadim malo. Ponela sam osam kutija čajnih biskvita. U torbi su bili i vunena suknja, dve bluze, dva para hulahopki, jedne kožne cipele na vezivanje, tri udžbenika japanskog jezika, sedam udžbenika o ratu na Pacifiku, rečnik i tri slikarske četkice. Nisam znala šta će se dalje desiti kad se domognem Ši Čungmingovog filma – nisam zapravo razmislila o praktičnim pojedinostima. Eto ti, Grej, pomislila sam. Šta su ti lekari stalno

govorili? *Moraćeš da otkriješ kako se razmišlja unapred – postoje društvena pravila o kojima ćeš stalno morati da vodiš računa.*

Grej.*

Očigledno, to nije moje pravo ime. Čak ni moji roditelji, ušuškani u ruševnoj kući do koje nema puta i pored koje kola ne prolaze, nisu bili toliki čudaci. Ne. Ovo ime sam dobila u bolnici.

Dala mi ga je devojka iz susednog kreveta, bleđa cura s prstenom u nozdrvi i ulepljenom kosom, koju je češala po čitav dan. „Hoću da napravim dredove, znaš, dredove da imam.“ Imala je kraste oko usana od previše duvanja lepka, a jednom je razmotala žičanu vešalicu, zaključala se u toalet i gurnula oštri kraj pod kožu na članku, sve do pazuha. (Bolnica se trudila da bolesnike poput nas drži zajedno. Ne znam zašto, bili smo odeljenje „opasnih po sebe“.) Ta devojka se uvek samouvereno mrštila i mislila sam da sa mnom nikada neće progovoriti ni reč. Onda smo jednog dana pošle na doručak i ona je osetila da sam iza nje u redu. Okrenula se, pogledala me i odjednom se nasmejala prepoznavši me. „O, kapiram. Upravo sam skapirala kako izgledaš.“

Zatreptala sam. „Molim?“

„Sivo. Podsećaš me na sivo.“

„Na šta?“

„Aha. Kad si došla ovamo, još si bila živa. Ali“, iscerila se i uperila mi prst u lice, „više nisi, je l’? Sada si duh, Grej, kao i svi mi.“

Siva. Na kraju je morala da nađe crtež da bi mi objasnila. Grej je vanzemaljac s velikom glavom, praznim očima postavljenim visoko kao u insekta i čudnom izbeljenom kožom.

* Engl.: sivo. (Prim. prev.)

Sećam se da sam sedela na krevetu i zurila u časopis, a ruke su mi se hladile, krv me je usporavala. Bila sam Grej. Mršava, bela i pomalo prozirna. Ništa živo nije ostalo u meni. Sablast.

Shvatala sam zašto. Zato što više nisam znala u šta da verujem. Roditelji nisu hteli da me podrže, a stručnjaci su zbog mnogo čega mislili da sam luda – zbog svega onoga o seksu, za početak. I zbog mog neznanja o svetu.

Većina osoblja potajno je mislila da je moja priča malo preterana; odgajena uz knjige, ali bez radija i televizije. Smejali su se kad sam preplašeno poskočila kada su uključili usisivač ili kad je autobus protutnjao ulicom. Nisam umela da koristim vokmen ni daljinski upravljač za televizor, a ponekad su me nalazili zalutalu na čudnim mestima; tada sam treptala i nisam znala kako sam se tu našla. Nisu verovali da je razlog to što sam odrasla izolovana, odsečena od stvarnog sveta, nego su i to pripisivali mom ludilu.

„Pretpostavljam da misliš kako je neznanje neka vrsta izgovora.“ Sestra koja je dolazila usred noći da mi sikće svoje stavove u uho smatrala je neznanje mojim najvećim grehom. „To nije izgovor, znaš, to nije izgovor. Ne. Zapravo, po mom mišljenju, neznanje se ne razlikuje od istinskog, čistog zla. A ti činiš upravo to – istinsko, čisto zlo.“

Kad je konobarica otišla, otvorila sam torbu i izvadila japanski rečnik. Japan ima tri pisma. Dva su fonetska i lako ih je razumeti. Ali postoji i treće, koje se vekovima razvijalo iz kineskog slikovnog pisma. Ono je mnogo složenije i daleko, daleko lepše. Zove se *kanji*. Učila sam ga godinama, ali ipak, kad ga vidim, ponekad pomislim na to kako je moj život sitan. Kad zastaneš i pomisliš na vekove istorije i spleta skrivenih u jednoj jedinoj sličici manjoj od mrava, kako da ne osetiš da uzalud trošiš vaz-

duh? *Kanji* za mene ima predivnu logiku. Shvatam zašto simbol za uho smešten uz simbol za kapiju znači „slušati“. Razumem zašto tri žene zajedno znače „buka“, i zašto se dodavanjem tala-sastih linija uz bilo koji znak menja njegovo značenje tako da uključi i vodu. Polje s dodatim znakom za vodu znači more.

Rečnik je moj stalni saputnik, ali je i mekan, beo i blizak, uvezan u nešto što je možda teleća koža, i uklapa mi se u dlan kao da je po njemu izliven. Devojka s dredovima ukrala ga je iz biblioteke kad je došla u bolnicu. Poslala mi ga je poštom na poklon kad se pročulo da najzad izlazim. Među listove je stavila kartu na kojoj je pisalo: „*Ja ti verujem. Ko ih jebe sve zajedno. Idi i DOKAŽI, curo!*“ I posle toliko godina ta poruka me potajno raduje.

Otvorila sam prvu stranu rečnika, onu na kojoj je pečat biblioteke. Znakovi za kinesko ime Ši Čungming znače otprilike „onaj koji jasno vidi i prošlost i budućnost“. Izvukla sam crveni flomaster s dna torbe i počela da ispisujem znakove, da ih preplićem, okrećem naglavce, na stranu, sve dok crvenilo nije prekrilo stranicu. Onda sam u razmacima, vrlo sitnim slovima, ispisivala Ši Čungmingovo ime na engleskom. Kad više nije bilo mesta, okrenula sam zadnju stranicu i nacrtala mapu kampusa, dodavši po sećanju živicu i drveće. Kampus je bio prelep. Videla sam ga na svega nekoliko minuta, ali delovao mi je kao zemlja čuda usred grada – senovita stabla ginka zbila su se duž pošljunčanih staza, ukrašeni krovovi i sveži zvuci tamnog jezera u šumi. Nacrtala sam streljanu, a onda iz mašte dodala nekoliko svetiljaka. Najzad sam preko crteža Ši Čungmingovog kabineta dodala sebe kako stojim pred njim. Rukovali smo se. On je u drugoj ruci držao limenu kutiju s filmom, spreman da mi je preda. Ja sam drhtala. Posle devet godina, sedam meseci i osamnaest dana, najzad ću dobiti odgovor.

* * *

U pola sedam sunce je još bilo vrelo, ali velika hrastova vrata Instituta za društvene nauke bila su zaključana, a kad sam prislonila uho, nisam iznutra čula ništa. Okrenula sam se i pogledala naokolo, razmišljajući šta ću dalje. Čekala sam Ši Čungminga u kafeu *Bambi* punih šest sati; iako mi niko ništa nije rekao, osećala sam se obaveznom da poručujem ledenu kafu. Popila sam četiri. I pojela sam četiri peciva s lubenicom; lizala sam prste, skupljala zrnca šećera s tanjira i posezala krišom u torbu da izvadim biskvite kad god konobarica okrene glavu. Morala sam da lomim biskvite ispod stola i nehajno dižem ruku do usta pretvarajući se da zevam. Šaka jena se smanjivala. Shvatila sam da gubim vreme. Ši Čungming je sigurno davno izašao, na neki drugi izlaz. Možda je pogodio da ga čekam.

Vratila sam se na ulicu i izvadila nekoliko savijenih listova iz torbe. Skoro poslednje što sam obavila u Londonu bilo je da fotokopiram mapu Tokija u vrlo krupnoj razmeri; zauzimala je nekoliko stranica. Stajala sam na kasnom suncu, usred meteža, i proučavala listove. Pogledala sam levo i desno niz dugačku ulicu u kojoj sam bila. Izgledala je kao kanjon, jer su zgrade bile zbijene, preteće, okićene neonskim tablama i pune krca-tih prodavnica i kancelarija. Šta ću sada? Ostavila sam sve da dođem ovamo i pronađem Ši Čungminga, a sada nemam kuda da idem, nemam šta da radim.

Posle deset minuta zurenja u mapu još nisam mogla da odlučim šta ću, pa sam je zgužvala nazad u torbu, prebacila kaiš preko grudi, zažmurila i okretala se u mestu, brojeći naglas. Kad sam izbrojala do dvadeset pet, otvorila sam oči i, ne obazirući se na čudne poglede ostalih pešaka, krenula u pravcu u kom sam gledala.

3

Satima sam hodala po Tokiju, preneražena staklenim hridinama oblakodera, reklamama za piće i cigarete, metalnim mehaničkim glasovima koji su odzvanjali kud god da krenem i navodili me da zamišljam ludnicu gore na nebu. Kružila sam i kružila, besciljno poput crva, izbegavajući pešake, bicikliste, male usamljene škol-larce, besprekorne u mornarskim odelcima, s kožnim rancima sjajnim kao krila insekata. Nisam imala predstavu ni kuda idem ni koliko sam prešla. Kad je sunca nestalo iz grada, kad mi se odeća natopila znojem, kad mi je traka torbe usekla prugu preko ramena a po stopalima mi iskočili plikovi, stala sam. Našla sam se u dvorištu hrama, u senci javora i čempresa išaranoj izble-delim kamelijama. Bilo je sveže, i tiho, samo su cedulje s budi-stičkim molitvama privezane za grane suškale kad ih povetarac povremeno zanjiše. Onda sam videla, poređane u sablasnoj tišini ispod drveća, redove i redove kamenih kipova dece. Stotine i stotine malih kipova, svaki s ispletenom crvenom kapom.

Preneražena, trapavo sam se spustila na kamenu klupu i zagledala se u kipove. Stajali su uredno u nizovima, poneki s

papirnim vetrenjačama na štapiću ili plišanim medama; neki su oko vrata imali portiklice. Redovi i redovi praznih tužnih lica okrenuli su se da me gledaju. Rasplakala bi vas, ta deca i njihova lica, pa sam ustala i otišla na drugu klupu, odakle se nisu videla. Izula sam se i svukla hulahopke. Moja bosa stopala uživala su na svežini – isturila sam ih i mrdala prstima. Na ulazu u hram stajala je posuda s vodom, da vernici operu ruke, ali ja sam joj prišla i kutlačom od bambusa izlila vodu na noge. Voda je bila hladna i bistra, pa sam posle malo i otpila iz šake. Kad sam završila i okrenula se, učinilo mi se da su se kamena deca pomerila. Izgledalo je kao da su zajedno koraknula napred, zgrožena mojim ponašanjem na ovom svetom mestu. Zurila sam u njih neko vreme. Onda sam se vratila na klupu, izvadila iz torbe kutiju biskvita i počela da žvaćem.

Nisam imala kuda da odem. Noć je bila topla, park tih, a ogromni crveno-beli Tokijski toranj blistao je iznad mene. Kad je sunce zašlo, upalio se fenjer u krošnji, i uskoro su drugi beskućnici zauzeli ostale klupe. Koliko god da su delovali siromašno i otrcano, svaki je imao mali obrok, sa sve štapićima za jelo, a neki su hranu nosili u lakiranim kutijama s pregradama, zvanim *bento*. Sedela sam na klupi, jela biskvite i posmatrala ih. Oni su jeli svoj pirinač i posmatrali mene.

Jedan beskućnik je doneo hrpu kartona, smestio je pored kapije obložene pločicama i čunčuo na nju, potpuno nag osim prljavog donjeg dela trenerke; i stomak mu je bio umrljan. Dosta vremena me je gledao i smejaio se – mali sumanutu Buda uvaljan u čađ. Ja se nisam nasmejala. Sedela sam na klupi i ćutke ga posmatrala. Podsetio me je na fotografiju izgadnelog Tokijca posle rata; objavljena je u jednom mom udžbeniku. Prve godine pošto je Makartur smestio svoj štab ovde, Japanci su živeli od piljevine i žirova, od ljuski kikirikija i listića čaja, od stabljika i semena bundeve. Ljudi su po ulicama umirali od gladi. Čovek

iz moje knjige prostro je ispred sebe krpu, a na nju položio dve kašike. Kao šiparica beskrajno sam se grizla zbog tih kašika. Ni po čemu se nisu izdvajale, nisu bile od srebra ni izgravirane – obične svakodnevnice kašike. Verovatno su bile sve što mu je ostalo na svetu, a pošto je morao da jede, pokušavao je da ih proda nekome kome ništa na svetu ne nedostaje osim dveju običnih kašika.

To su zvali preživljavanjem na bambusovim izdancima, životom luka – jer ti svaki sloj koji skineš još više tera suze na oči – a ako i uspeš da nađeš hranu, ne smeš da je odneseš kući jer iz uličnog blata vreba dizenterija i možeš zaraziti porodicu. Deca su se pojavljivala na dokovima, tek stigla iz nezavisne Mandžurije, noseći pepeo svojih najbližih u belim kutijama od drveta glicinije okačenim oko vrata.

Možda je to cena neznanja, mislila sam gledajući nalog beskućnika. Možda Japan mora da plati za sve što je iz neznanja učinio u Nankingu. Jer, umorila sam se slušajući, neznanje nije izgovor za zlo.

Kad sam se sutradan ujutru probudila, skitnica nije bilo. Umesto njih, s klupe preko puta, široko posađenih stopala, oslo-njen laktovima na kolena, posmatrao me je mladić sa Zapada, otprilike moj vršnjak. Na sebi je imao od soli izbledelu majicu kratkih rukava s natpisom *Big Daddy Blake/Killtime Mix*, a oko vrata kožnu traku pričvršćenu, kako mi se učinilo, ajkulinim zubom. Gležnjevi su mu bili goli i preplanuli, a smešio se kao da sam nešto najzabavnije što je u životu video. „Zdravo“, rekao je i podigao ruku. „Izgledala si tako ušuškano. Anđeoski san.“

Brzo sam sela, a torba mi je pala na tlo. Zgrabila sam džemper i ogrnula ga, potapkala kosu, liznula prst i brzo protrljala

usne i oči. Znala sam da mi se osmehuje, da me gleda onim poluzačudenim pogledom koji mi ljudi uvek upućuju.

„Hej, čuješ li me?“ Ustao je i prišao mi, a njegova senka pala je preko torbe. „Pitam, da li me čuješ? Govoriš li engleski?“ Imao je čudnovat naglasak. Mogao je biti Englez, Amerikanac ili Australijanac. Ili sve troje. Zvučao je kao da je odnekud s obale. „Govoriš – li – engleski?“

Klimnula sam glavom.

„O, govoriš?“

Ponovo sam klimnula.

Seo je pred mene i pružio ruku tačno meni ispod nosa tako da ne mogu da je ne vidim. „Pa, onda zdravo. Ja sam Džejson.“

Zurila sam u njegovu ruku.

„Zdravo, kažem. Ja sam Džejson, kažem.“

Brzo sam mu stisnula ruku, onda se nagnula u stranu da se ne bih ponovo očešala o njega i potražila torbu pod klupom. I na studijama su me mladići uvek zadirkivali jer sam bila plašljiva i uvek se osećala kao da ću propasti u zemlju. Našla sam cipele u torbi i obula se.

„To su tvoje cipele?“, upitao me je. „Stvarno ćeš to da nosiš?“

Nisam odgovorila. Cipele su bile vrlo staromodne. Crne, na vezivanje, veoma stroge, pretpostavljam, debelih đonova. Potpuno pogrešne za vreli tokijski dan.

„Jesi li uvek tako neljubazna?“

Obula sam cipele i vezala pertle jače nego što je trebalo; prsti su mi pobeleli od pritiska. Plikovi na gležnjevima trljali su se o tvrdu kožu.

„Dobro“, rekao je. Izgovorio je *dooobro*. „Stvarno si čudna.“

Nešto u njegovom glasu nateralo me je da ostavim pertle i okrenem se da ga pogledam. Sunce je sijalo kroz krošnje iza njega i na trenutak sam opazila tamnu kosu, vrlo kratku, s mekim

paperjem na vratu, i okrugle uši. Iako niko ne bi ni pretpostavio, a ja ne bih nikad priznala, ponekad mislim samo o seksu.

„Pa, jesi“, rekao je. „Zar nisi? Čudna, mislim. Na neki lep način. Na engleski način. Jesi li iz Engleske?“

„Ja...“ Iza njega su sablasna kamena deca stajala u redovima, rani zraci sunca dodirivali su grane iznad njih i obasjavali rosu na njihovim ramenima i kapama. Na udaljenim oblakoderima video se odraz Tokija, miran i jasan kao u pećinskom jezeru. „Nisam...“, rekla sam tiho. „Nisam imala gde da prespavam.“

„Nisi odsela u hotelu?“

„Nisam.“

„Tek si stigla?“

„Da.“

Nasmejao se. „Kod mene je slobodna jedna soba. Zapravo, kod mene je slobodno oko *sto* soba.“

„Kod tebe?“

„Naravno. U mojoj kući. Možeš tamo da iznajmiš sobu.“

„Nemam para.“

„Pa šta?! Ovo je Tokio. Ne slušaj ekonomiste, ovde još mogu da se zarade brda para. Samo drži oči otvorene. Na svakom uglu ima klubova s hostesama.“

Devojke na fakultetu maštale su da rade kao hostese u tokijskim klubovima. Stalno su blebetale o tome koliko bi zaradile, o poklonima kojima bi ih obasipali. Ja sam ćutke sedela sa strane i mislila kako je sigurno divno biti tako samouveren.

„Ja radim kao konobar u jednom klubu“, rekao je. „Upoznaću te s mama-san, ako želiš.“

Odmah sam porumenela. Nije mogao ni da zamisli kako je meni kad pomislim kako radim u klubu kao hostesa. Ustala sam i otrešla odeću.

„Ozbiljno. To su odlične pare. Recesija još nije pogodila klubove. A ona voli čudakinje, naša mama-san.“

Nisam odgovorila. Zakopčala sam džemper, zabacila torbu na rame i namestila kaiš preko grudi. „Izvini“, rekla sam smeteno. „Moram da idem.“ Skrstila sam ruke i krenula kroz park. Naišao je povetarac i zatresao dečje vetrenjače. Iznad mene sunce je svetlucalo na oblakoderima.

Stigao me je kod izlaza. „Hej“, rekao je. Nisam stala, pa je pošao uporedo sa mnom, široko se smešeći. „Hej, čudo jedno. Ovo je moja adresa.“ Pružio je ruku pa sam stala da pogledam. Držao je komad kartona od kutije cigareta s adresom i brojem telefona ispisanim hemijskom olovkom. „Hajde, uzmi. Biće ti zabavno u našoj kući.“

Zurila sam u karton.

„Hajde.“

Oklevala sam, a onda sam zgrabila cedulju, zabila šaku nazad pod mišku, okrenula glavu i nastavila svojim putem. Čula sam ga kako se smeje i kliče iza mene. „Sjajna si, čudo jedno. *Sviđaš* mi se.“

Tog jutra, kad mi je konobarica u *Bambiju* donela ledenu kafu i pecivo, spustila mi je na sto i veliki tanjir pirinča, kuglice pržene ribe, dve činijice s ukiseljenim povrćem i činiju miso supe.

„Ne“, rekla sam na japanskom. „Ne. Nisam ovo poručila.“

Osvrnula se da pogleda upravnika koji je za kasom pregledao račune, zatim se okrenula meni, zakolutala očima i spustila prst na usne. Kasnije, kad mi je donela račun, videla sam da mi je naplatila samo pecivo. Sedela sam neko vreme ne znajući šta da kažem, zureći u nju dok je obilazila ostale stolove, vadila beležnicu iz džepa kecelje, češkala se po glavi ružičastom olovkom. Takva dobrota ne sreće se svaki dan, bar koliko ja znam. Odjednom sam se zapitala ko joj je bio otac. Deda. Pitala sam se da li su joj ikada pričali o događajima u Nankingu. Mnogo

godina se u školama o pokolju nije učilo. Svako spominjanje rata bilo je izbačeno iz udžbenika. Većina odraslih Japanaca ima u najbolju ruku nejasnu predstavu o onome što se dešavalo u Kini 1937. Pitala sam se je li konobarica ikada čula za naziv Nanking.

Da bi se nešto shvatilo, mora vrlo dugo da se proučava. Devet godina, sedam meseci i devetnaest dana. A čak i toliko vreme, kako se ispostavilo, nije dovoljno dugo za ponešto. Posle svega što sam pročitala o japanskom upadu u Kinu, još nisam tačno znala zašto se pokolj dogodio. Stručnjaci – sociolozi, psiholozi i istoričari – izgleda to shvataju. Kažu da su japanski vojnici bili uplašeni, umorni i gladni, da su se borili zubima i noktima za Šangaj, da su pobedili koleru i dizenteriju, promarširali kroz čitavu Kinu i da su, nadomak prestonice, bili na ivici sloma. Neki kažu da su japanski vojnici bili prosto proizvod društva gladnog moći, da su im ispirali mozak i ubeđivali ih da su Kinezi niža vrsta. Neki pak tvrde da takva vojska, kad je ušla u Nanking i zatekla stotine hiljada civila bez odbrane skrivenih po ruševinama... Pa, kažu neki, ono što se dalje dogodilo nije nikakvo iznenađenje.

Japanskoj carskoj armiji nije trebalo mnogo vremena. Za svega nekoliko sedmica pobila je možda i čitavih trista hiljada civila. Kad su završili, kažu priče, nisu bili potrebni čamci da se pređe s jedne obale reke Jangce na drugu. Moglo se hodati po leševima. Izmišljali su vrlo maštovite nove načine ubijanja. Zakopavali su mladiće do vrata u pesak i gazili im glave tenkovima. Silovali su starice, decu i životinje. Sekli su glave i udove i mučili ljude; koristili su bebe za vežbe nabijanja na bajonete. Ne biste očekivali da iko ko je preživio taj pokolj ponovo veruje Japancima.